

SAKSBEHANDLER
Iselin Benedicte Brevik
Inger Johanne Rystad

VÅR DATO
29.10.2021

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

VÅR REF.
21/01468-17

DERES REF.

DERES DATO

Se mottakerliste

Historiske Trondenes - deler av gnr./bnr. 64/56, 64/50, 64/17, 64/121, 64/122, 64/1, 64/11, 64/64, 64/119, 64/86, 64/120 og fnr. 2 på gnr./bnr. 64/1, i Harstad kommune - Vedtak om fredning

Foto: Troms og Finnmark fylkeskommune

Vi viser til tidligere utsendt fredningsforslag for Historiske Trondenes datert 24.3.2021 som har vært på høring hos berørte parter og instanser. På grunnlag av dette fatter Riksantikvaren følgende vedtak:

VEDTAK:

Med hjemmel i lov om kulturminner 9. juni 1978 nr. 50 § 15 og § 19 jf. § 22, freder Riksantikvaren Historiske Trondenes, deler av gnr./bnr. 64/56, 64/50, 64/17, 64/121, 64/122, 64/1, 64/11, 64/64, 64/119, 64/86, 64/120, og fnr. 2 på gnr./bnr. 64/1, i Harstad kommune.

Omfanget av fredningen

Fredningen omfatter kulturminner og områdene som er opplistet nedenfor og avmerket på kartet.

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter følgende områder, byggverk og anlegg:

Steinvorr i sjø og tufter etter kornmagasin og kirkestuer

Tuft etter kornmagasin fra 1812. Askeladden-ID 213199-1

Fredningen omfatter strukturer etter kornmagasin, både over og under jordoverflaten.

Tufter etter tre kirkestuer. Askeladden-ID 213199 2-4 (fra nord til sør). Fredningen omfatter strukturer etter tre kirkestuer, både over og under jordoverflaten.

Rester etter to steinvorrorer i sjø. Askeladden-ID 213199 6-7 (fra nord til sør). Fredningen omfatter strukturer etter to steinvorrorer i sjø.

Støer nordøst for Trondenes kirke

Støer. Askeladden-ID 278200. Fredningen omfatter et område mellom Trondenes kirke og naust (Ask.-ID 213252-3). Det er registrert flere støer i området.

Kulturminner tilhørende Trondenes kirke.

Kirkestua. Byggningsnr. 13087237, Askeladden-ID 213254 -1.

Fredningen omfatter bygningens eksteriør. Fredningen av eksteriør gjelder hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling.

Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk og detaljer som skilt og dekor mv. Unntatt fra fredningen er ny HC-rampe.

Klokketårn. Byggningsnr. 190432629, Askeladden-ID 213254 -2.

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og gjelder hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv. Fredningen omfatter også de to klokkene i klokketårnet.

Utedo. Byggningsnr. 190447855, Askeladden-ID 213254 -3.

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og gjelder hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv.

Kirkegårdsmur nyere tid. Askeladden-ID 213189 -1.

Fredningen omfatter tørrsteinmur som avgrensner nyere tids kirkegård som ligger nord for Trondenes kirke. Muren markerer kirkegårdens sør- og østlige grense.

Kulturminner tilhørende Trondenes prestegård

Stiftsgård. Byggningsnr. 12474814, Askeladden-ID 213252 -1.

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv.

Bårstua. Bygningsnr. 190432637, Askeladden-ID 213252 -2.

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv.

Naust. Bygningsnr. 190448673, Askeladden-ID 213252 -3.

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv.

Forpakterbolig. Bygningsnr. 12474822, Askeladden-ID 213252 -4.

Fredningen omfatter bygningens eksteriør og inkluderer hovedelementer som konstruksjon, fasadekomposisjon, materialbruk, overflater og overflatebehandling. Fredningen inkluderer også bygningsdeler som vinduer, dører, gerikter, listverk mv.

Kulturminner fra andre verdenskrig:

Krigsfangeleir. Askeladden-ID 174603.

Fredningen omfatter fangeleiren som vist på fredningskartet. Området inneholder enkeltobjekter som grunnmurer, trapper, støttemurer, fundamenter, vegger, hustufter, brønner, grøfter, avfallsdyngge, appellplass, gravplass og minnesmerke og andre strukturer etter leiren, både under og over jordoverflaten.

Todt-leir og evakueringsleir. Askeladden-ID 213321.

Fredningen omfatter Todt-/evakueringsleiren, som vist på fredningskartet. Området inneholder enkeltobjekter som grunnmurer, trapper, støttemurer, fundamenter, vegger, hustufter, brønner og grøfter, stier og andre strukturer etter leiren, både over og under jordoverflaten.

Kaianlegg fra andre verdenskrig. Askeladden-ID 213234 -1.

Fredningen omfatter opprinnelig kaifront bygget av naturstein og betong. Seinere påstøpt betongdekke mot øst inngår ikke i fredningen.

Kanonvei. Askeladden-ID 236976.

Fredningen omfatter rester etter den opprinnelige veien som førte opp til Trondenes fort.

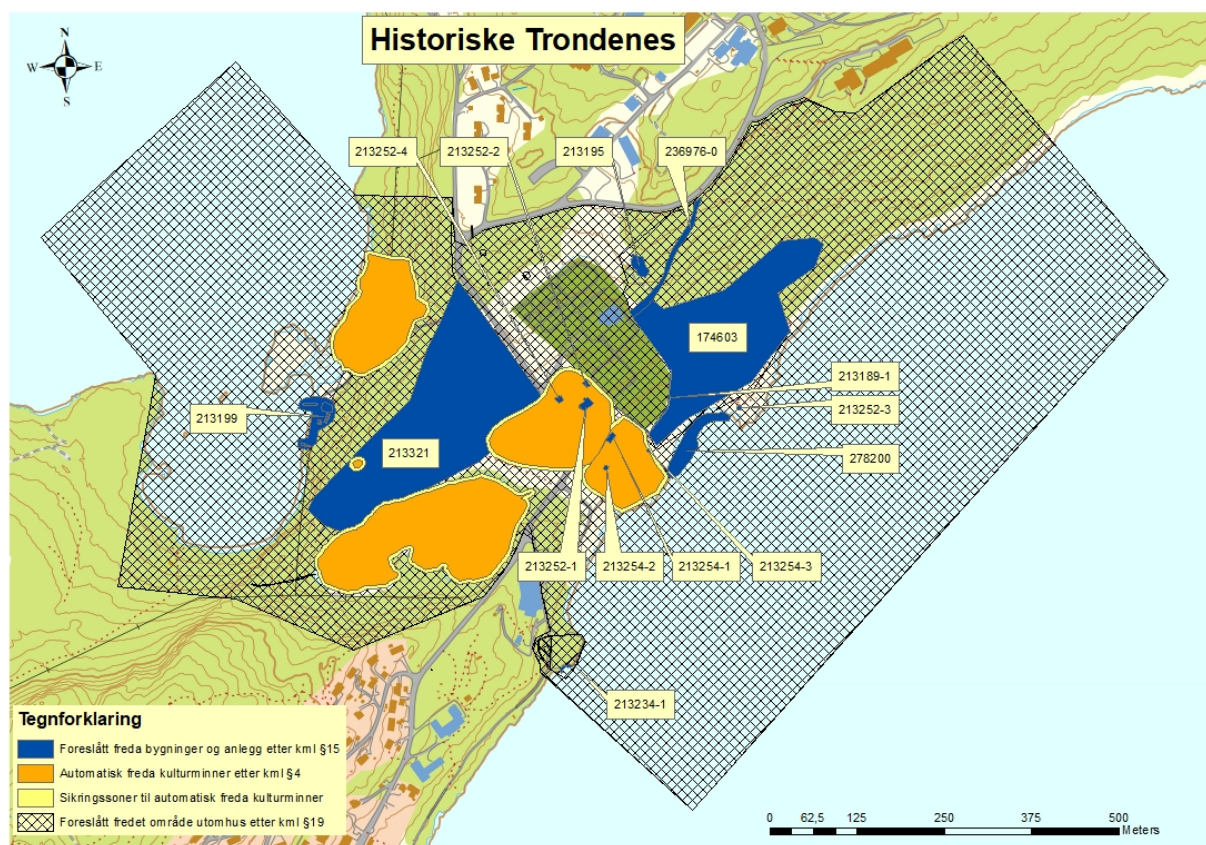
Kulturminner fra kald krig:

Kanonstilling. Askeladden-ID 213195 -1-3.

Fredningen omfatter bunker, maskingeværstilling og 10,5 cm kanon.

Område fredet etter § 19:

Fredningen omfatter området rundt de foreslåtte vedtaksfredete kulturminnene og rundt de automatisk fredete kulturminner som vist på fredningskartet. Området utgjør ca. 692 daa inklusive sjøgrunn. Området avgrenses i nordøst mot den foreslåtte fredningsgrensen for Trondenes fort. Trondenes fort fredes i eget vedtak etter kml § 22a. Mot nordvest er grensen satt ved det naturlige landskapsrommet kulturminnene befinner seg i, mot sørvest følges grensen for Laugen landskapsvernområde, og mot sørøst går fredningas grense ute i sjøen. I sjø er grensen satt ca. 250 meter fra land. Eiendommene som omfattes av fredningen etter § 19 er deler av gnr./bnr., 64/56, 64/50, 64/121, 64/122, 64/1, 64/11, 64/64, 64/119, 64/120, 64/86 samt fnr. 2 på gnr./bnr. 64/1, Askeladden-ID 175492-1.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å bevare det historiske Trondenes som et område med høy kulturhistorisk verdi knyttet til områdets langvarige funksjon som strategisk maktsenter. Fredningen skal sikre strukturene etter storgården fra jernalderen, kirkestedet, de militære anleggene og krigsminnene. Fredningen skal sikre at tidsdybden og den historiske utviklingen i området, fra jernalder og frem til den kalde krigen, blir bevart. I tillegg skal de innbyrdes sammenhengene mellom kulturminnene sikres.

Kulturminner fredet etter kulturminneloven § 15:

Fredningen av tuften etter kornmagasinet har som formål å bevare strukturen etter kornmagasinet. Fredningen skal sikre kornmagasinets vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til historien om samfunnet etter Napoleonskrigene.

Fredning av de tre kirkestuetuftene med tilhørende vorr har som formål å bevare strukturen etter kirkestuene og steinvorrrer. Fredningen skal sikre kirkestuetuftenes vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til kirkas betydning og befolkningen langs kysten. Kirkestuer har vært i bruk i lang tid. Tuftene og steinvorrrerene er sannsynligvis fra tidlig på 1800-tallet eller eldre.

Fredningen av bygningene tilhørende Trondenes prestegård; stiftsgården, bårstua, forpakterboligen og naust, skal sikre bygningenes eksteriør. Formålet med fredningen er å ivareta bygningenes arkitektur og innbyrdes sammenheng samt deres tilhørighet med kirkestedet. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som

fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Fredningen av bygningene tilhørende Trondenes kirke; kirkestua, klokketårnet og utedo skal sikre bygningenes eksteriør. Formålet med fredningen er å ivareta bygningenes arkitektur og innbyrdes sammenheng, samt deres tilhørighet med kirkestedet. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige/eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet med fredningen av nyere tids kirkegårdsmur er å bevare muren som et viktig strukturerende element for kirkegården, som en del av kirkestedet og den historiske utviklingen av stedet. Fredningen skal sikre materialbruk, konstruksjon og utstrekning.

Fredningen av Todt-leiren/evakueringsleiren har som formål å bevare restene etter leiren, både over og under jordoverflaten, som et kulturhistorisk viktig eksempel på en tysk leir fra andre verdenskrig som videre ble benyttet som evakueringsleir etter krigen. Fredningen skal også sikre Todt-leirens/evakueringsleirens vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til historien om andre verdenskrig.

Fredningen av krigsfangeleiren har som formål å bevare restene etter leiren, både over og under jordoverflaten, som et kulturhistorisk viktig eksempel på en fangeleir fra andre verdenskrig og et minneste over de krigsfangene som døde her. Fredningen skal sikre fangeleirens vitenskapelige verdi og opplevelsesverdi knyttet til historien om andre verdenskrig.

Formålet med fredningen av kaianlegget er å bevare restene etter kai som ble bygget for Trondenes fort under andre verdenskrig. Fredningen skal sikre kaianleggets konstruksjon og materialbruk.

Formålet med fredningen av kanonveien er å bevare restene etter den opprinnelige veien, som ble brukt for å frakte de store kanonene opp til fortet. Fredningen skal sikre veiens plassering og utstrekning.

Fredningen av kanonstillingen fra den kalde krigen har som formål å bevare et militært anlegg som viser Trondenes sin strategiske betydning også i etterkrigstiden.

Formålet med fredningen etter § 19 er:

–å bevare virkningen av kulturminnene fredet etter § 15 i landskapet og sikre kulturminnene som en del av det landskapet de ligger i, samt å ivareta den visuelle sammenhengen mellom dem.

–å bevare virkningen av de automatisk fredete kulturminnene i landskapet og å sikre disse innenfor fredningsområdet som del av landskapet de ligger i, som kilde til kunnskap og opplevelse, samt å sikre deres vitenskapelige kildeverdi.

- I sjøområder: Å sikre kulturmiljøet på land mot påvirkning fra eventuelle nye installasjoner i sjø.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Kulturminner fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, skade, bygge om eller flytte kulturminnene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid som går lenger enn vanlig vedlikehold. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 4.
3. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med kulturminnenes egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.
4. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra forvaltningsmyndigheten.
5. Utover ordinær skjøtsel og vedlikehold er det ikke tillatt å rive, skade, fjerne, flytte eller tildekke de fysiske sporene etter objektene innenfor leirområdene som omfattes av fredningen.

Område fredet etter kulturminneloven § 19

6. Området rundt de fredete kulturminnene skal behandles og forvaltes på en slik måte at de kulturhistoriske verdiene de fredete kulturminnene representerer, blir ivaretatt.
7. Innenfor området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for tiltak på land og i sjø som bebyggelse, anlegg, på land eller i sjø, samt utvidelse av veg eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller belegning, planering, utfylling eller andre større landskapsinngrep.
8. Planlagt utvidelse av kirkegården tillates i henhold til reguleringsplan nr. 317 vedtatt 15.06.1994. Utvidelsen skal på forhånd godkjennes av Troms- og Finnmark fylkeskommune.
9. Fredningen er ikke til hinder for å rive hytte i Sølvskjevågen ihht. rivetillatelse gitt av Harstad kommune. Selve utførelsen skal på forhånd forelegges Troms- og Finnmark fylkeskommune.

Områdene fredet etter kulturminneloven §§ 15 og 19

10. Det tillates å anlegge gang- og sykkelvei og parkeringsplass i fredningsområdet i henhold til reguleringsplan nr. 707 av 28.01.2021. Tiltaket skal på forhånd godkjennes av Troms- og Finnmark fylkeskommune.
11. Det er ikke tillatt å bruke metallsøker innenfor fredningsområdet.
12. Det kan utarbeides en forvaltningsplan/skjøtelsesplan for det fredete området og kulturminnene. Planen skal forelegges forvaltningsmyndigheten for å sikre at innholdet ivaretar formålet med fredningen. Forvaltningsplanen kan rulleres ved behov.

Følger av fredningen

Lovhenvising

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17,18, 19 tredje ledd og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Når det gjelder behandlingen av de automatisk fredete kulturminnene innenfor fredningsområdet gjelder kulturminneloven. Det vises til kulturminnelovens §§3, 4, 6, 8, 9, 10 og 11 og fredningsbestemmelsene ovenfor.

Arbeider som krever tillatelse etter plan- og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan- og bygningsloven kan settes i verk.

Forsvarets bruk av området kan i utgangspunktet fortsette som før, som for eksempel med lettere militære øvelser som ikke medfører markinngrep, og som ikke fører til skade eller skjemming av registrerte kulturminner. Det vises for øvrig til fredningsbestemmelsene pkt. 6 og 7.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger, anlegg og uteområder.

Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med fredningsbestemmelsene.

Trondenes Historiske Senter har drevet skjøtsel og framrydding av krigens kulturminner, men det gjenstår en del. Lagerbygningen som kalles for «Russekirka» er et kulturminne som man bør prioritere å rydde fram. Det anbefales at det lages en skjøtelsplan av området etter avtale med eier. Skjøtsel av området bør skje i samråd med Statsforvalteren slik at ansvar og saksgang for forvaltning av fredningsområdet og landskapsvernområdet klargjøres.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblad om å eie et freda hus. Link til blad:

[Å eie et fredet hus](#)

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse/dispensasjon til å sette i gang alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven § 15a og § 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen likeledes kontaktes.

Økonomisk tilskudd

Private eiere har anledning til å søke tilskudd. Vi viser til informasjon om tilskudd på våre nettsider. Fylkeskommunen kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

Kort karakteristikk av hvert kulturminne

Steinvorner i sjø og tufter etter kornmagasin og kirkestuer

- Tuft etter kornmagasin, gnr/bnr. 64/1, koordinater 7635395N, 562560Ø, Askeladden-ID 213199-1.

Nødsårene mellom 1807 og 1814, blant annet som følge av Napoleonskrigene, førte til kornmangel i Norge. På sommertinget i Breivika ble det i 1811 vedtatt å opprette et kornmagasin for å sikre seg mot lignende situasjoner. Magasinet ble tømret i 1812 og skulle ha plass til 500 tønner korn. Det er mest sannsynlig tufta etter dette kornmagasinet som ligger innenfor Altevågholmen. Ordningen ble ingen stor suksess og opphevet i 1849. Kornmagasinet ble bygget noen få titalls meter fra nausttufta som mest sannsynlig rommet Asbjørn Selsbanes skip som ble brukt for å hente korn under kornmangelen i jernalderen.

- Tufter etter tre kirkestuer, gnr/bnr. 64/1, koordinater 7635387N, 562567Ø, 7635380N, 562566Ø og 7635375N, 562564Ø, Askeladden-ID 213199 2-4.

Like sør for tufta etter kornmagasinet finnes flere mindre forsenkninger i terrenget, rundt 3 x 4 meter store, rundt 0,4 -0,5 meter dype. Disse er tolket å være tufter etter kirkestuer som ifølge skriftlige kilder skal ha ligget i Altevågen. Det skal også ha ligget kirkestuer like sør for Trondenes kirke, men disse er ikke mulig å gjenfinne. Kirkestuene i Altevågen kan ha tilhørt gårdene Indre Elgsnes, Ytre Elgsnes og Røkenes som har hatt kirkestuer første halvdel av 1800-tallet. Sør for kirka skal gårdene Tovik, Breivik og Breistrand ha hatt kirkestuer.

- Rester etter to steinvorner i sjø, gnr/bnr. 64/1, koordinater 7635401N, 562536Ø og 7635342N, 562539Ø, Askeladden-ID 213199 6-7

I fjæresonen nord og sør for kornmagasinet og kirkestuetuftene går det to steinvorner som klart avgrensner strandsonen. Vorrene fremstår som tydelige kulturminner og som strukturerende elementer i kulturlandskapet selv om de er noe sammenraste.

Støer nordøst for Trondenes kirke

- Gnr./bnr. 64/50, Askeladden-ID 278200.

Mellom Trondenes kirke og naustet som ligger mot nord-nordøst er det synlige rekker av stein som antas å være rester etter støer som er ryddet. Ei stø er i seg selv vanskelig å datere, men dette stedet er den mest nærliggende landinga til Trondenesgården og det er en klar mulighet for at støene her har hengt sammen med naust bakover i gårdens historie.

Kulturminner tilhørende Trondenes prestegård

- Stiftsgård, gnr/bnr. 64/17, bygningsnr. 12474814, Askeladden-ID 213252-1.

Bygningen ble oppført i 1869. Huset ligger sammen med jordkjelleren og Bårstua på gårdshaugen like ovenfor Trondenes kirke. Bygningen står på en kraftig steinmur, muligens med deler fra middelalder. Under midten av huset er det full kjeller. Utvendig er bygningen i svært opprinnelig stand. Det meste av panel og detaljering ser ut for å være fra byggetidspunktet. På taket ligger i dag glaserte teglsteinspanner. Innkledning av utstikk og raftekasser tyder på at taket er lagt om og muligens isolert.

- Bårstue, gnr/bnr. 64/17, bygningsnr. 190432637, Askeladden-ID 213252-2.

Bårstua skal ifølge Sefrak-registreringen være oppført sist på 1800-tallet, men dateringen er usikker. Det er kommet ny kunnskap fra informant Kristian Holst som opplyser at bygningen kan være eldre og fra før 1791. Opprinnelig funksjon skal ha vært stabbur. I dag er huset innredet og tatt i bruk som bolig. Hjørnekasser og innkassing av lafting midt på veggen tyder på at den delen som i dag er stue er tømret, mens kjøkkendelen og loftet sannsynligvis er

oppført i bindingsverk. Innvendig på veggene i stua er det også synlig tømmer. Bygningen står i dag på stabber av betong. Veggene er utvendig panelt med et liggende faspanel med not og fjær, med unntak av gavlveggen mot nordvest der det er tømmermannspanel. Taket er tekket med firkantskifer (diagonal). Relativt store takutstikk med profilerte avslutninger på åser og profilerte stikksperrer er tydelig sveitserstilinspirert og sannsynliggjør dateringen mot slutten av 1800-tallet.

- Naust, gnr/bnr. 64/50, bygningsnr. 190448673, Askeladden-ID 213252-3.

Bygningen er lagt inntil et berg som danner en naturlig beskyttelse/vorr for stoa mot vind fra øst. På den andre siden har det vært en oppmurt vorr som i dag er ødelagt. Naustet skal ifølge Sefrak-registreringen være oppført rundt 1880, men vi har andre opplysninger som sier at naustet ble oppført mellom 1762-1780 av daværende prest. Det skal være revet i 1932 og deler ble brukt til nytt naust, som ble fornyet på 1990-tallet. På registreringstidspunktet i 1992 ble det registrert et begynnende forfall. Det er i løpet av de siste årene gjort et større istandsettingsarbeid på bygningen der hovedkonstruksjonen i all hovedsak er beholdt og til dels utbedret og forsterket, mens alt panel og taktekking er skiftet. Det er også laget nye dører.

- Forpakterbolig, gnr/bnr. 64/17, bygningsnr. 12474822, Askeladden-ID 213252-4.

Den tidligere forpakterboligen brant ned i 1930. Dagens bygning skal være satt opp i 1931. Huset er oppført i 2 etasjer og har full kjeller. Bygningen er kledd med tømmermannspanel. Takutstikkene er relativt små og detaljeringen for øvrig er beskjeden. Over vinduene er det profilerte overstykker. Vinduene i trappa og på loftet er buet i overkant. Dette gjelder også omrammingen. Alle vindusrammene har gjennomgående sprosser og 6 ruter. Inngangsdøra er skiftet ut. Over døra er det et buet overstykke (vannbord). Stilmessig kan vel huset best karakteriseres som en enkel variant av norsk panelstil fra tidlig 1900-tall.

Kulturminner tilhørende Trondenes kirke

- Kirkestua, gnr/bnr. 64/120, bygningsnr. 13087237, Askeladden-ID 213254-1.

I følge Sefrak-registreringen skal bygningen være oppført i 1867. Det er kommet ny kunnskap fra informant Kristian Holst som opplyser at bygningen kan være satt opp i 1877. Takkonstruksjonen er forsterket med en innlagt stålbjelke som bjelkelaget er festet til. Under nordre del er en liten kjeller. På loftet er det lagt ut mineralull. Ny HC-rampe inngår ikke i fredningen.

- Klokketårn med to klokker, gnr/bnr. 64/120, bygningsnr. 190432629, Askeladden-ID 213254-2.

Klokketårnet skal ifølge Sefrak-registreringen være oppført rundt 1880, mulig i 1877 ifølge informant Kristian Holst. I første etasje er det i dag innredet toaletter. I andre etasje er det opphengt to klokker. Det ene fra 1856, den andre fra år 1500, men omstøpt to ganger – i 1747 og i 1791.

- Utedo, gnr/bnr. 64/50, bygningsnr. 190447855, Askeladden-ID 213254-3.

I følge Sefrak-registreringen skal huset være oppført rundt 1880, og dagens vegger påstøp på et eksisterende bygg (usikkert). Ut fra tilgjengelig fotomateriale ser det ut for at bygningen har kommet på plass en gang i mellomkrigstiden. Bygningen har ikke lenger noen funksjon i dag. Bygningen har vegger av betong med spor etter bordforskaling både inne og ute. Taket har torvtekking. Opprinnelige innervegger er fjernet (spor i vegg og tak).

- Kirkegårdsmur, gnr/bnr. 64/120 og 64/50 koordinater 7635381N, 562999Ø, Askeladden-ID 213189-1.

Kirkegårdsmur rundt sørøstre del av nyere tids kirkegård ligger på det nærmeste ca. 8 meter nordøst for middelalderkirkegården. Muren er et svært viktig strukturerende element i kulturlandskapet, som et skille mellom det profane og det hellige Trondenes.

Kulturminner fra andre verdenskrig

- Rester etter krigsfangeleir, gnr./bnr. 64/11 og 64/50, Askeladden-ID 174603.

De første sovjetiske krigsfangene kom trolig til Trondenes i oktober 1941. Det er usikkert eksakt når leiren ble bygget, men den registrerte leiren er trolig etablert senest høsten 1942. De første fangene bodde sannsynligvis i midlertidige leire. Høsten 1942 og våren 1943 var leiren underdimensjonert med minst 3 fangebrakker og en latrine i forhold til fangetall mellom 1103 – 1287 personer. Leiren var fullt utbygd i løpet av sommeren 1943. Leiren ble vesentlig redusert i perioden mellom mars og oktober 1944.

I nordøst ligger «Russekirka» som ble oppført før sommeren 1943. Bruken av bygningen er uvisst og navnet Russekirka er antakelig misvisende. Det antas at bygningen har vært et lager. Fangeleiren på Trondenes var en underleir av Stalag 330 (Stammanshaft-lager, dvs. leir for menige soldater). Det er til sammen registrert 146 strukturer. Av disse er 59 tatt med i beskrivelsen i Askeladden (har Id-nr).

- Rester etter Todt-leir/evakueringsleir, gnr./bnr. 64/1, Askeladden-ID 213321.

Organisasjon Todt startet byggingen av et kystfort på Trondenes ved Harstad i 1942. Stillingen, som en del av Festung Norwegen, skulle inngå i forsvaret av Narvik. På kollen mellom Laugen i sør og Altevågen i nord lå leiren for den paramilitære organisasjonen Todt under andre verdenskrig. I forbindelse med internering av internt fordrevne flyktninger etter brenning av Nord-Troms og Finnmark ble leiren tatt i bruk som evakueringsleir. Leiren har derfor hatt to klart adskilte bruksfaser.

På flyfoto fra 1943 er det mulig å identifisere rundt 25 bygninger. Enkelte av disse bygningene har hatt grunnmur av naturstein med betong, noen har hatt betongsåle, mens andre igjen trolig har hatt lettere forankring som søyler eller tørrsteinmur. Disse knytter seg til Todt-leiren. Bygninger 1945-51 knytter seg til evakueringsleiren.

- Kaianlegg, gnr./bnr. 64/64, Koordinater 7635029N, 532921Ø, Askeladden ID 213234-1.

Det er kun steinkaia som inngår i § 15-fredningen. Til kaianlegget hører også en betongsøyle, en betongsåle og steinbrudd som ikke inngår i fredningen (Askeladden ID 213234 -2-4).

Kaifronten er bygget av større sprengstein og betong. Enkelte stein har rast ut og ligger på sjøbunnen utenfor. Kaianlegget ble bygget for å motta materialer og kanondeler ved utbygging av Batterie Theo/Trondenes fort. Nordre og søndre del av kaia har fortsatt original front. Mot øst (hovedfront) er det bygget nytt, overhengende betongdekke, for mottak av sprenglegemer i forbindelse med opprydding etter krigen. Mottaket av tunge maskin- og kanondeler foregikk på kaias sørside. Her er kaifronten formet for mottak av lekter. På fire betongsøyler i sjøen utenfor gikk skinner for traverskran slik at lastelekteren kunne legges til med front mot kaia mellom betongsøylene og under krana. Med dette kunne delene heises rett opp og fraktes inn på land ved hjelp av krana som gikk på skinner.

Opprinnelig var det fire betongsøyler, hvorav en står igjen. Betongsøylen som ikke fredes etter §15, ligger innenfor §19-fredningen. Den vurderes som svært dårlig forfatning og er en fare for sjøsikkerhet.

•Kanonvei, gnr./bnr. 64/11 og 64/50, Koordinater 7635593N, 563050Ø, Askeladden-ID 236976. Kanonveien gikk fra kaianlegget og til kanonstillingene. Den ble benyttet til å frakte opp utstyr. Det meste av veien er blitt borte blant annet ved etablering av kirkegården. Sporene etter veien ses i terrenget fra kirkegårdens østside og mot NNØ, forbi SØ-siden av kanonstillingen fra kald krig.

Kulturminner fra kald krig

•Kanonstilling fra kald krig, gnr./bnr. 64/11, koordinater 7635591N, 563017Ø, Askeladden-ID 213195, enkeltminne-ID 1-3.

Like ovenfor krematoriet på Trondenes ligger det en 10,5 cm kanon (SKC/32) som kan knyttes til kald krig. Kanonstillingen ble bygget i 1953 som en del av «havneforsvaret» til Harstad. Det skulle egentlig bygges tre slike kanoner, men bare to ble fullført. Plasseringen av kanonen leder en til å anta at den var ment som nærforsvar for Trondenes fort.

I tilknytning til kanonen ligger også en bunker av uviss størrelse, inngangen er murt igjen. Det stikker også en jernkuppel opp fra bunkeren hvor det trolig har stått et maskingevær. Før inngangen til kanonrommet ligger to mindre rom, for lagring av granater. Fra disse rommene er det en slisse inn til kanonen for mating av ammunisjon.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Kulturminner fredet etter kulturminneloven §15

Kulturminnene som fredes etter §15 utgjør et unikt kulturhistorisk landskap på grunn av deres opprinnelighet, autentisitet, representativitet og sjeldenhet. Fredningen skal øke kunnskapsverdien, identitetsverdien, opplevelsesverdien, pedagogisk verdi, estetisk verdi, bruksverdien og kvaliteten til kulturminnene.

Sentralt i Trondenes sin historie står Bjarkøyætta og Asbjørn Selsbane. Historien om Asbjørn kulminerer med drapet på Olav Haraldsson (den Hellige) på Stiklestad og er i så måte en svært viktig del av Norges historie. Like sentralt i både historien og i landskapet står middelalderkirka på Trondenes. Kirkas rolle som maktfaktor er utvilsom, og den har hatt ei sentral rolle som kulturell grensefestning mot nord og øst. Den kristne kulturarven har også hatt betydning for Trondenes. Alle stående bygninger som foreslås fredet kan relateres til kirka og prestegården.

Foruten middelalderkirka er det andre verdenskrig som har satt sine tydeligste spor på Historiske Trondenes. I forbindelse med bygging av Trondenes fort/batteri Theo, som en del av Atlanterhavsvollen/Festung Norwegen, ble det etablert en fangeleir for krigsfanger nord for kirka. Her var det hovedsakelig sovjetiske fanger som utførte tvangsarbeidet. Vest for kirka, ved det lille vannet Laugen (som på slutten av vikingetida skal ha vært åsted for kristen dåp), ble leiren for den paramilitære organisasjon Todt etablert. Her hadde ingeniørene og byggelederne tilhold under etableringen av Trondenes fort. Ved krigens slutt ble det etablert evakueringsleir her for deler av befolkningen som ble tvangsevakuert fra Nord-Troms og Finnmark. På det meste bodde det over 1000 mennesker her, og leiren hadde alle funksjoner et lite samfunn trenger, som skole, brannkorps, politi, bakeri, butikker, kommunestyre mm. Evakueringsleiren ble formelt avviklet i 1951.

Fortet på Trondenes fredes i egen fredningssak etter § 22a. Fredningen av historiske Trondenes og fredningen av fortet har nær sammenheng med hverandre da mange av de strukturene som nå

foreslås fredet har direkte tilknytning til etableringen og byggingen av fortet. Både krigsfangeleiren og Organisasjon Todts leir ved Laugen har direkte relasjon til Trondenes fort.

Område fredet etter kulturminneloven §19

Området som foreslås fredet etter §19 innehar både automatisk fredete kulturminner, jf. kml § 4, og kulturminner som foreslås fredet etter kml §15.

Fredningen skal bevare historiene de fysiske kulturminnene forteller, som spor etter viktige nasjonale og internasjonale hendelser i området.

Fredningen skal sette det historiske Trondenes inn i en større kulturhistorisk sammenheng; lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt.

På Historiske Trondenes er alle perioder fra bronsealder til og med kald krig representert, med stor grad av kontinuitet. Kulturminnene er i liten grad skadet av nyere tids inngrep.

Fredningen etter § 19 skal sikre kulturminnene i landskapet de ligger i for fremtidige generasjoner, ivareta den visuelle sammenhengen mellom dem og beskytte de vitenskapelige interessene som knytter seg til disse

Automatisk fredete kulturminner i området omfatter seks gravhauger/røyser, to nausttuffer, to tradisjonslokalteter, gårdshaug, middelalderkirke, middelalderkirkegård samt flere løsfunn.

Tilstand og økonomiske konsekvenser av fredningen

I forbindelse med skjøtsel og befaringer har de arkeologiske krigsminnene blitt befart i 2019 og 2020, det samme gjelder kaianlegg fra krigen, kornmagasin, kirkestuetuffer og steinvorr. Troms og Finnmark fylkeskommune har gjennomført en tilstandsvurdering av bygningene i 2015. Det er 7 bygninger som er omfattet av fredningen. Kulturminner fra kald krig ble også tilstandsvurdert i 2015.

Nye tilstandsvurderinger var planlagt gjort i 2021. Ettersom fylkeskommunen vurderer at det ikke er store endringer i tilstand siden 2016 har dette blitt utsatt.

Vurdering av tilstand og økonomi

Vurdering av tilstand

Steinvorr i sjø og tuffer etter kornmagasin og kirkestuer, gnr./bnr. 64/1

Kornmagasin: Tufta etter kornmagasinet ligger ned mot sjøen og det er ingen inngrep i kulturminnet.

Kirkestuetuffer: Tuftene ligger ned mot sjøen og det er ingen moderne inngrep i kulturminnene.

Steinvorrer: Det går to steinvorrer ut i sjø. Steinvorrene er tydelig, men noe sammenraste.

Bygninger tilhørende Trondenes prestegård, gnr./bnr. 64/17

Stiftsgården: Den ser vedlikeholdsmessig ut til å være i god stand, men noe vedlikeholdsarbeid må påregnes. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Bårstua: Bygningen er i god stand og framstår som rimelig autentisk. Vinduer og ytterdøra er skiftet, pipa er tatt ned til beslag over tak. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG1.

Naustet: Det har vært utført et større istandsettingsarbeid på bygningen der hovedkonstruksjonen i all hovedsak er beholdt og til dels utbedret og forsterket, mens alt panel og takteking er skiftet. Det er laget nye dører. Bygningen er i god stand. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG1.

Forpakterbolig: Tilstanden er god, men noe vedlikeholdsarbeid må påregnes. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Bygninger tilhørende Trondenes kirke, gnr./bnr. 64/120 og 64/150

Kirkestua: Bygningen er i bra stand, med unntak av mønebordet som er dårlig. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Klokketårn: Det er lekkasje i flisetaket som har ført til at malingen har flasset av på listverket. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG3.

Utedo: Taket var tidligere tilvokst med store trær. Disse er tatt bort. Det er råte i torvhaldstokk og forkantbord. Det må legges ny never og torv, samt skifte råteskadde deler. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Kirkegårdsmur: Muren har en del skader, og restaurering bør vurderes. Kulturminnet har ved tilstandsvurderingen i 2015 TG2.

Kulturminner fra krigen:

Krigsfangeleir: Det har vært utført arbeid for å rydde fram flere av de arkeologiske krigsminnene. Det bør lages en plan for videre arbeid på områder som ikke er ryddet fram og en framtidig skjøtelsesplan for hele området.

Krigsminnesmerket er vernet etter gravplassloven §23a og forskrift om krigsgraver, og vedlikeholdes for departementets regning. Staten v/Kulturdepartementet har påtatt seg det fulle ansvaret for de sovjetiske krigsgravene i Norge og visse sovjetiske krigsminnesmerker, inkludert dette. Vedlikeholdsansvaret er tillagt Harstad kirkelige fellesråd, som mottar faste, årlige tilskudd fra departementet til dette formålet. Ansvaret omfatter beplantning og alminnelig vedlikehold av steinutstyr, og innebærer også plikt til å varsle departementet ved behov for mer omfattende vedlikehold.

Todt-leir og evakueringsleir: Det har vært utført arbeid for å rydde fram flere av de arkeologiske krigsminnene. Det bør lages en plan for videre arbeide på områder som ikke er ryddet fram og en framtidig skjøtelsesplan for hele området.

Kaianlegg fra andre verdenskrig: Fredningen omfatter opprinnelig kaifront bygget av naturstein og betong. Seinere påstøpt betongdekke mot øst inngår ikke i fredningen. Kulturminnet har ved fredningstidspunktet TG2.

Kanonvei: Kanonveien er noe gjenvokst, men sees tydelig som en lysning i terrenget.

Kulturminner fra kald krig

Kanonstilling og bunker: Selve kanonen synes å være i bra stand til tross for en del rust. Inngang til bunkeren er murt igjen. Kulturminnet har TG2.

Riksantikvarens vurdering

Det må utføres noe restaurering og vanlig vedlikehold av bygninger, og kostnader følger ved det. Dette er imidlertid kostnader som vil måtte påløpe uavhengig av fredningen. For de andre

kulturminnene vil kostnader til skjøtsel forekomme, men det er ikke snakk om store økonomiske konsekvenser.

Ut fra en samlet vurdering regner ikke Riksantikvaren med at det vil innebære vesentlige økonomiske merkostnader for staten å gjennomføre fredning av Historiske Trondenes.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg, eller deler av dem, av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det. Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima- og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift 15. februar 2019 nr. 127 om fastsetting av myndighet mv. etter kulturminneloven § 2 (4).

Lokalisering og eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Området ligger ved foten av Trondeneshalvøya der terrenget er på sitt smaleste mellom Bergsvågen og Harstadsjøen.

Fredningen av Historiske Trondenes omfatter hele eller deler av til sammen 11 eiendommer i Harstad kommune.

Grunneiere

Gnr./bnr. 64/1, del av Todt-leir og evakueringsleir, Trondenes kirkegård. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Gnr./bnr. 64/1/2, Trondenes prestegård. Grunneier: Harstad kommune.

Gnr./bnr. 64/11, del av krigsfangeleir, Ringhammer. Grunneier: Forsvarsbygg.

Gnr./bnr. 64/50, Trondenes kirkeområde. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Gnr./bnr. 64/56, Atkomstveg. Grunneier: Forsvarsbygg.

Gnr./bnr. 64/64, Kaianlegg, Trondenes historiske senter. Grunneier: Sør-Troms museum stiftelsen.

Gnr./bnr. 64/86, Offentlig veg. Grunneier: Troms og Finnmark fylkeskommune.

Gnr./bnr. 64/119, Offentlig veg. Grunneier: Troms og Finnmark fylkeskommune.

Gnr./bnr. 64/120, Trondenes kirkeområde. Grunneier: Trondenes sokn.

Gnr./bnr. 64/121, Grunneiendom/parkeringsplass. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Gnr./bnr. 64/122, Grunneiendom/gang-/sykkelvei. Grunneier: Harstad kommune

Eiere av bygninger og anlegg

Kaianlegg fra andre verdenskrig, gnr./bnr. 64/64, Trondenes historiske senter, Askeladden-ID 213234-1. Grunneier: Sør-Troms museum.

Kanonstilling fra Kald Krig, gnr./bnr. 64/11, Ringhammer, Askeladden-ID 213195, enkeltminne ID 1-3. Kanon over bakken eies av Forsvarsmuseet. Grunneier: Forsvarsbygg.

Kanonvei, gnr./bnr. 64/11, Ringhammer og gnr./bnr. 64/50, Trondenes kirkeområde, Askeladden-ID 236976. Grunneier: Forsvarsbygg (gnr./bnr. 64/11) og Opplysningsvesenets fond (gnr./bnr. 64/50).

Tufter etter steinvorrer, kornmagasin og kirkestuer gnr./bnr. 64/1, Trondenes prestegård, Askeladden-ID 213199, enkeltminne ID 1-4 og 6-7. Grunneier: Opplysningsvesenets fond.

Bygninger knyttet til Trondenes Prestegård, Askeladden-ID 2132521-4, gnr./bnr. 64/17 og 64/50, Stiftsgården, Bårstuen og Forpakterboligen, eies av Trondenes sogn. Naustet står på gnr./bnr. 64/50 som eies av Opplysningsvesenets fond. Det hører til Prestegården, men eierskapet er visstnok ikke formalisert.

Bygninger knyttet til Trondenes kirke, gnr./bnr. 64/120, Askeladden-ID 213254 1-3. Kirkestua og klokketårn m/klokker eies av Trondenes sogn. Utedo står på gnr./bnr. 64/50 som eies av Opplysningsvesenets fond. Det hører til Trondenes kirke, men eierskapet er visstnok ikke formalisert. Kirkegårdsmur fra nyere tid, gnr./bnr. 64/120 og 64/50, Askeladden-ID 213189, Grunneier: Trondenes sogn (gnr./bnr. 64/120) og Opplysningsvesenets fond (gnr./bnr. 64/50)

Reguleringsmessig status

Innenfor det foreslåtte fredningsområdet ligger Laugen landskapsvernområde. Området er vernet gjennom Forskrift om vern av Laugen landskapsvernområde med tilhørende dyrelivsfredning, ikrafttredelse 08.12.1995. Landskapsvernområdet strekker seg fra sjøen i Altevågen/Sølvskivågen i vest og rommer hele Laugen, ferskvannet i øst.

Følgende reguleringsplaner berører deler av fredningsområdet: Nasjonal arealplan id 1903_252 Hagan II, søppeltømme plass. Plan fra 1987 (1983) som omhandler tømme plass/søppelfylling på Hagan. Søppelfyllingen er nå avviklet.

Nasjonal arealplan id 1903_295. Trondenes utdanning - og øvings senter. Plan fra 1989 (1991), Utdannings- og øvings senter Trondenes Fort. Planen er i stor grad erstattet av ny plan 1903_392 (se under).

Nasjonal arealplan id 1903_317 Trondenes kirkegård, utvidelse nr. 3. Plan fra 1994, omhandler Trondenes kirkegård.

Nasjonal arealplan id 1903_330 Trondenes Historiske Senter. Plan fra 1996 som omfatter Trondenes Historiske Senter, veg, parkering og parkområder.

Nasjonal arealplan id 1903_392. Reguleringsplan for Forsvarets område på Trondenes. Plan fra 2003 som omfatter forsvarets bruk av området.

Nasjonal arealplan id 1903_475. Stien langs sjøen, strekningen Trondenes-Samasjøen. Plan fra 2008 som omhandler «stien langs sjøen».

Reguleringsplan id 707, Fv 7746 (Fv 6), Trondenesveien nordre del, vedtatt i Harstad kommunestyre 28.01.2021, sak 21/7.

Arealene er enten regulert til allmenntilgjengelige formål –forsamlingslokale, kjørevei, gangvei-/sykkelvei, parkeringsplass, park, friområde i sjø og vassdrag, andre anlegg i vassdrag/ sjø eller anlegg for forsvaret.

Kommunens arealdel viser et delområde båndlagt etter lov om naturvern og to mindre delområder båndlagt etter annet lovverk (lov om kulturminner, automatisk fredete), de øvrige

delområdene er avsatt til bygninger med særskilt allmennyttig formål, offentlig bygning eller LNF.

Forholdet til naturmangfoldloven

Når kulturminneforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering av om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8-12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens *Artskart* og Miljødirektoratets *Naturbase* for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter.

I Artsdatabasens *Artskart* er det ikke registrert kritisk truede arter innenfor fredningsområdet. Andre rødlistekategorier innenfor området er disse:

Sterkt truet: krykkje (*Rissa tridactyla*), makrellterne (*Sterna hirundo*).

Sårbar: Hettemåke (*Chroicocephalus ridibundus*), teist (*Cephus grylle*), horndykker (*Podiceps auritus*), sjøorre (*Melanitta fusca*), bergand (*Aythya marila*), storspove (*Numenius arquata*), alm (*Ulmus glabra*), sopp (*Entoloma kervernii*).

Nær truet: Sandsvale (*Riparia riparia*), ærfugl (*Somateria mollissima*), sivspurv (*Emberiza schoeniclus*), fiskemåke (*Larus canus*), taksvale (*Delichon urbicum*), tyvjo (*Stercorarius parasiticus*), tyrkerdue (*Streptopelia decaocto*), stær (*Sturnus vulgaris*), blåstrupe (*Luscinia svecica*), havelle (*Clangula hyemalis*).

I naturbasen finnes flere landskapsrom som helt eller delvis faller innenfor fredningsgrensa:

- Naturvernområde, IID: VV00000093, Landskapsvernområde med dyrelivsfredning, Områdenavn: Laugen.
- Helhetlig kulturlandskap, IID: KF00000194, Områdenavn: Trondenes.
- Viktige naturtyper. Naturtype: Slåttemark, IID: BN00102874, Områdenavn: Trondenes (A-område).

Hele «Laugen landskapsvernområde» ligger innenfor fredningsgrensa og de aller fleste registrerte naturverninteressene ligger innenfor landskapsvernområdet. Her er det Statsforvalteren i Troms og Finnmark som er forvaltningsmyndighet. Statsforvalteren i Troms og Finnmark stiller seg positiv til at et større sammenhengende areal på Trondenes fredes etter kulturminneloven.

Den skjøtsel som allerede pågår i regi av Statsforvalteren i Troms vil ikke være til hinder eller komme i konflikt med ei fredning etter kml § 15 og § 19. Etter vurdering av fredningens konsekvenser for naturmangfoldet i tråd med bestemmelsene i naturmangfoldloven jf. § 7, kan vi ikke se at fredningen vil påvirke naturmangfoldet i negativ retning på noen av eiendommene.

Bakgrunn for fredningen

Områdets kulturhistoriske verdi har lenge vært kjent. Det har vært verneinteresser i området i nær 150 år. Denne fredningssaken startet i 2011 etter ønske om å frede krigsfangeleiren. Fylkeskommunen vurderte i tillegg at områder rundt kjente automatisk fredete kulturminner

burde omfattes. En helhetsvurdering av de mange kulturminnene i området er bakgrunnen for avgrensningen av fredningsområdet.

Redegjørelse for saksgang og innkomne merknader

Saksgang:

Tidligere har det vært sendt ut varsel om oppstart av fredning 9.12.2011 og nytt varsel med endring av fredningsgrensen den 18.03.2015. Fredningsforslaget har vært på høring og offentlig ettersyn den 10.11.2015. Etter høringsrunden ble fredningsgrensen endret og sendt på begrenset høring til Harstad kommune og Forsvarsbygg 24.05.2017. Forslaget til fredningsvedtak med dokumentasjonsvedlegg ble sendt ut på ny høring og offentlig ettersyn med utvidelse av fredningsområdet 24.03.2021.

Ut over utsendte varsler og høringer har det under saksforberedelsen vært løpende kontakt med Sør-Troms Museum og Den Norske Kirke. Videre har det vært gjennomført møter og samtaler med Harstad kommune, Forsvarsbygg, Opplysningsvesenets Fond og Statens vegvesen vedrørende forventninger og utfordringer knyttet til fredningen. Den 22.01.2021 ble det gjennomført dialogmøte med berørte parter, hvor fredningsomfanget ble presentert og partene fikk komme med sine synspunkter. Troms og Finnmark fylkeskommune formoder at alle involverte parter er godt informert om omfanget og konsekvensene av fredningen.

Troms og Finnmark fylkeskommune har innarbeidet mottatte høringsuttalelser i foreliggende fredningsvedtak.

Varsel om oppstart 09.12.2011/21.12.2011

Oppstart av fredningen ble varslet i avisene Harstad Tidende og Nordlys 21.12.2011, samt i brev av 9.12.2011 til grunneiere, Trondenes sokn (Harstad kirkelige fellesråd), Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Harstad historielag og Fortidsminneforeningen i Troms, med kopi til Riksantikvaren. Merknadsfrist ble satt til 01.02.2012.

Følgende innspill og merknader er mottatt til varselet:

- 1) Den norske kirke (datert 18.01.2012)
- 2) Asplan Viak for Opplysningsvesenets fond (datert 25.01.2012)
- 3) Fylkesmannen i Troms (nå: Statsforvalteren i Troms og Finnmark (datert 01.02.2012))
- 4) Statens vegvesen (datert 01.02.2012)
- 5) Forsvarsbygg (datert 13.02.2012)
- 6) Harstad kommune (datert 10.10.2012)
- 7) Riksantikvaren (datert 03.04.2013)

Den norske kirke, Harstad kirkelig fellesråd: Ønsket at den delen av kirkegården som omfattes av fredningsforslaget ble tatt ut av planen eller at det tas inn egne bestemmelser for videre bruk av kirkegården.

Fylkeskommunens kommentar: Eksisterende, nyere tids kirkegård tas ut av §19-fredningen, men Kirkegårdsmurene får egen § 15-fredning. Innspillet ble da tatt til følge.

Asplan Viak for Opplysningsvesenets fond: Asplan Viak har i brev av 25.01.2012 på vegne av Opplysningsvesenets fond uttalt at de ønsker begrensning av fredningsområdet til nødvendige områder for sikring etter kulturminneloven. De ba om at landskapsvernområdet ble tatt ut av planen siden det etter forskriften allerede er sterke begrensninger i forhold til bruk av området. De ønsket videre at den nordvestlige delen av fredningsområdet ble tatt ut av forslaget siden dette området er vurdert å ha et visst utviklingspotensial.

Fylkeskommunens kommentar: Fredning etter naturvernloven gir ikke det samme vernet for kulturminner som ei fredning etter kulturminneloven gir. Fredning etter kulturminneloven vil bli et supplement til fredning etter naturvernloven. Området som foreslås tatt ut av fredningen i nordvest er vesentlig for å skjerme de legalfredete kulturminnene i Altevågen. Innspillet ble ikke tatt til følge.

Fylkesmannen i Troms (Nå: Statsforvalteren i Troms og Finnmark): Fylkesmannen skriver i brev av 01.02.2012 at Laugen landskapsvernområde i sin helhet ligger innenfor det området som er foreslått fredet etter kulturminneloven. Området skjøttes gjennom rydding, beiting og slått. Fylkesmannen i Troms/Statsforvalteren i Troms og Finnmark ønsket at skjøtelsesplanen for landskapsvernområdet fortsatt skal være gjeldende ved ei eventuell fredning etter kulturminneloven, med mulighet for også å utvide skjøtelsesarbeidet både i intensitet og geografisk omfang. Statsforvalteren i Troms og Finnmark ønsker fortsatt allmenhetens tilgang til området med tanke på utøvelse av friluftslivet. Videre ønskes ei klargjøring av ansvar og saksgang for forvaltning av fredningsbestemmelser for det nye kulturvernområdet det er ønske om utarbeidelse av helhetlig forvaltningsplan.

Fylkeskommunens kommentar: Formålet med vern etter kulturminneloven vil ikke være motstridende til vernet etter naturvernloven, og fylkeskommunen vil søke samarbeid med Statsforvalteren i Troms og Finnmark vedrørende utarbeidelse av forvaltningsplan og vernebestemmelser slik at de faglig ikke står i strid med hverandre. Innspillet ble tatt til etterretning.

Statens vegvesen: Statens vegvesen ba i brev av 01.02.2012 om at fredningsområdets avgrensning langs fylkesveg 6 (nytt nr. FV7746) blir endret slik at det sikres areal til framtidig vedlikehold og opprusting.

Fylkeskommunens kommentar: Det foregår for tiden et reguleringsarbeid i tilknytning til fylkesvegen som går gjennom fredningsområdet. Hensikten med områdefredningen skal ikke stå i motsetning til vegvesenets ønske om vegutbedring. Dersom godkjent reguleringsplan for veg foreligger før fredningsforslaget ferdigstilles, vil fredningsgrenser endres for å gi rom for veien. Dersom godkjent reguleringsplan ikke foreligger før fredningsforslaget ferdigstilles, vil dispensasjon tilrådes under forutsetning at kulturminnevernets interesser tas hensyn til i planen. Innspill ble tatt delvis til følge.

Forsvarsbygg: Forsvarsbygg ønsket, i merknad av 13.2.2012, at nordøstre del av foreslåtte fredningsområde krympes slik at området som er regulert til skyte- og øvingsfelt ikke inngår i fredningen i et slikt omfang som foreslått ved oppstartvarsel. Det foregår ikke skyteaktivitet i området, men Forsvaret ønsket å bevare ei buffersone mellom Forsvarets virksomhet og annen sivil aktivitet. De ba om at konsekvensene av fredningen for Forsvaret tydeliggjøres slik at det fremgår om dette vil innebære begrensninger for Forsvarets bruk av området. Forsvaret vil vurdere fradeling av et område rundt stående ruin i fangeleiområdet (den såkalte «Russekirka»), et område som er vesentlig mindre enn foreslått i varsel om oppstart av fredningen. Forsvarsbygg anbefaler fredning etter kml § 20.

Fylkeskommunens kommentar: Endelig fastsettelse av fredningsgrense mot nordøst er gjort i felt. Topografiske hensyn ligger til grunn for denne grensegangen med tanke på nødvendig buffersone rundt kulturminnene for å gi disse tilstrekkelig vern mot skjemming. Området er innskrenket på bakgrunn av Forsvarsbyggs ønske, med unntak av et mindre område nordøst for stående ruin i fangeleiren. I dette området ligger en mødding (avfallsdyng) fra perioden 1940–1946. Merknad ble tatt delvis til følge.

Harstad kommune: Harstad kommune uttaler i brev av 10.10.2012 at Harstad formannskap er positiv til at det er startet arbeid med fredning av berammet område på Trondenes. Kommunen ønsker ikke at en fredning blir til hinder for kultur- og friluftaktiviteter eller vedtatt prosjekt «Utvikling av Trondeneshalvøya», samt fremtidig universell utforming. Kommunen imøteser et fredningsforslag hvor det fremkommer tydelig hvilke restriksjoner dette får for nåværende og fremtidig bruk. Kommunen kommer tilbake med uttalelse når konkret fredningsforslag foreligger.

Fylkeskommunens kommentar: Fredningen vil ikke medføre begrensninger i forhold til kultur- eller friluftaktiviteter. Universell tilrettelegging vil være både mulig og ønskelig. Det må imidlertid søkes om dispensasjon for tiltak som går utover vanlig vedlikehold. Merknaden tas til etterretning.

Riksantikvaren: I svar av 03.04.2013, og etter befaring og møte på Trondenes 14.06.2012 har Riksantikvaren uttalt at: Trondenesfredningen ble varslet etter kml §§ 15, 19 og 22a, eventuelt etter kml § 20, jfr. § 22 (Fredning av kulturmiljø). Etter ei samlet vurdering finner ikke Riksantikvaren grunnlag for fredning etter kml § 20 og fredning bør skje med hjemmel i kml §§ 15, 19 og 22a.

Fylkeskommunens kommentar: I denne offentlige høringen vil fredningen foreslås etter kml §§ 15 og 19. Merknaden tas til etterretning.

Nytt varsel om utvidelse av fredningsgrenser 18.3.2015

I oppstartsvarselet ble fredningsgrensen mot øst og nordvest satt i fjæresonen. For å sikre de kulturminneverdiene som ligger på sjøbunnen i disse områdene og for å sikre kulturmiljøet på land mot påvirkning fra eventuelle installasjoner i sjø, skulle fredningsgrensen etter kml § 19 også omfatte sjøarealer. Fredningsgrensa ble også utvidet til å omfatte kanonstillingen nord for krematoriet. Varsel om endrede fredningsgrenser ble sendt 18.3.2015, frist for innspill ble satt til 30.4.2015. Endringsvarselet ble sendt til Harstad kommune, Harstad Havn KF, Forsvarsbygg, Kystverket i Troms og Finnmark, Fiskeridirektoratet region Troms, Opplysningsvesenets Fond, Sør-Troms Museum og Statsforvalteren i Troms og Finnmark, med kopi til Riksantikvaren.

Følgende innspill og merknader er mottatt til varselet 18.3.2015:

- 1) Forsvarsbygg (3.5.2015)
- 2) Harstad Havn FK (datert 27.4.2015)

Forsvarsbygg: I merknad av 3.5.2015 aksepterer Forsvarsbygg en utvidelse av fredningsgrensa til også å omfatte kanonstillingen nord for krematoriet, men ønsker fortsatt ikke at fredningsgrensa skal gå helt opp til Trondenesleirens adkomstveg. I kartvedlegg til merknad av 3.5.2015 foreslås ny grensedragning mot nordøst.

Fylkeskommunens kommentar: Forsvarsbygg ønsker en reduksjon på ca. 22 daa. Troms og Finnmark fylkeskommune reduserer ikke omfang av § 19-fredningen. Merknaden tas ikke til følge.

Harstad Havn KF: Harstad Havn KF viser i brev av 27.04.2015 til at alle tiltak i sjø som kan påvirke sikkerheten eller fremkommeligheten i farvannet krever tillatelser, enten etter Havne- og farvannsloven eller etter Plan- og bygningsloven.

Fylkeskommunens kommentar: I forslaget om fredning av sjøarealer etter kulturminneloven ligger det bestemmelser for at det ikke skal tillates tiltak i sjø, utover den aktivitet som i dag er tillatt (gjelder blant annet fri ferdsel og allerede kartlagt låssettingsplass for fisk). Merknad tas til etterretning.

1.gangs høring og offentlig ettersyn 10.11.2015

Forslag til fredning etter Kulturminnelovens §§ 15 og 19 ble sendt ut på offentlig høring den 10.11.2015. Varsel om offentlig ettersyn ble kunngjort i avisene Harstad Tidende og Hålogaland Avis, samt i Norsk lysningsblad. Forslaget var tilgjengelig for gjennomsyn på rådhuset i Harstad, ved Trondenes Historiske senter og på Fylkesbygget i Tromsø. Grunneiere ble også varslet med kopi til Riksantikvaren. Merknadsfrist ble satt til 08.01.2016.

Følgende innspill og merknader er mottatt på offentlig ettersyn:

- 1) Forsvarsbygg (datert 4.1.2016)
- 2) Opplysningsvesenets Fond (datert 5.1.2016)

Forsvarsbygg; Forsvarsbygg hadde i brev av 4.1.2016 ingen vesentlige merknader til fredningsforslaget meldt, men påpekte unøyaktigheter under «formålet med fredningen» hvor det vises til at Trondenes fort allerede er omfattet av fredning.

Fylkeskommunens kommentar: Trondenes fort er meldt forskriftsfredet, men er ikke formelt fredet. Avsnittet i vedtaket er endret etter innspillet. Innspill tatt til følge.

Opplysningsvesenets fond; Opplysningsvesenets Fond viser i brev av 05.01.2016, til tidligere innspill (se brev av 25.1.2012) og har ingen merknader utover dette.

Fylkeskommunens kommentar: Grensene mot nord og landskapsvernområdet blir slik som sendt ut ved første gangs høring og offentlig ettersyn den 10.11.2015. Innspill tatt til etterretning.

Fredningsforslaget og merknader med kommentarer sendt til kommunestyret i Harstad kommune den 26.1.2016

Fredningsforslaget med merknader og merknadskommentarer ble oversendt kommunestyret i Harstad kommune for behandling og vedtak. I brev fra Harstad kommune av 25.4.2016 mottok fylkeskommunen kommunestyrets vedtak av 10.3.2016. Ordførerens innstilling ble enstemmig vedtatt.

Troms fylkeskommune oversendte et fredningsforslag til Riksantikvaren den 23.5.2016

Etter ønske fra Riksantikvaren ble det den 01.11.2016 gjennomført befaring av området med påfølgende møte vedrørende fredningssaken. På befaringen og møtet deltok også Forsvarsbygg og Sør-Troms Museum. Under befaringen og møtet ble det blant annet diskutert en eventuell utvidelse av fredningsgrensen mot nordøst, slik at fredningen etter kml § 19 gikk opp til foreslåtte forskriftsfredning av Trondenes fort. Den 15.12.2016 fikk Troms fylkeskommune fredningsforslaget i retur, med kommentarer til fredningsdokumentet.

Riksantikvaren: Riksantikvaren stilte seg positiv til fredningsutvidelse.

Begrenset høring sendt til Harstad kommune og Forsvarsbygg 24.5.2017

Det ble sendt en begrenset høring til Harstad kommune og Forsvarsbygg med forslag om utvidelse av fredningsgrensen mot nordøst, slik at fredningen går inn til den foreslåtte fredningsgrensa for Trondenes fort.

Følgende innspill og merknader er mottatt til begrenset høring 24.05.2017:

- 1) Harstad kommune (30.6.2017)

Harstad kommune: Harstad kommune hadde saken opp i Planutvalget den 28.6.2017 og hadde da ingen merknader til forslaget.

Saken ble tatt opp på ny høsten 2020, og det ble planlagt ny høring.

I forkant av ny høring ble det avholdt et dialogmøte den 22.januar 2021.

Det ble holdt et dialogmøte med berørte parter den 22. januar 2021, hvor alle parter hadde mulighet å komme med innspill og spørsmål.

Harstad kommune spurte om utvidelsen av § 19-fredningen ville føre til endring av bruk av kirkegården eller begrense planlagt utvidelse av kirkegården. Fylkeskommunen svarte at utvidet fredning ikke vil føre til endring i bruk av nyere tids kirkegård eller begrense den planlagte utvidelsen.

Under dialogmøtet ble det også stilt andre spørsmål om fredningsgrensen og hvordan det påvirker dagens bruk. Dette ble svart ut i møtet.

Ny høring og offentlig ettersyn – utvidelse av fredningsområdet 24.03.2021

Bakgrunnen for forslaget om en utvidelse av fredningen er kommet etter en ny vurdering om at eventuelle tiltak i disse områdene kan påvirke formålet med fredningen av det historiske Trondenes. Fredningsforslaget sendes ut på ny høring, da utvidelsen av omfanget er en vesentlig endring av tidligere forslag.

Det ble sendt ut kunngjøring i avisene Harstad Tidene, Nordlys og Norsk lysningsblad. I tillegg ble fredningsforslaget og dokumentasjonsvedlegget lagt ut på Troms og Finnmark fylkeskommunes hjemmeside under «Planer og høringer», og på Harstad kommunes hjemmesider under «Kunngjøring».

Riksantikvaren har lest alle høringsuttalelser fra sakens oppstart i 2011/2012. Vi har i vedtaket kommentert kun de høringsinnspillene som kom inn i 2021, ettersom saken ble tatt opp på ny i 2020 og med ny høring i 2021. Vi ser disse innspillene som de mest oppdaterte og relevante.

I det reviderte fredningsforslaget som ble sendt ut til høring 24.03.2021 var følgende endret:

- Området som fredes etter kulturminneloven §19 er nå utvidet til å også gjelde kirkegården, en del av Trondenesveien og området opp til Festningsveien, som vist på kartet. Dette tas inn for å sikre sammenhengen i kulturmiljøet. Det totale §19-området omfatter området rundt de foreslåtte vedtaksfredete kulturminnene og rundt de automatisk fredete kulturminner som vist på fredningskartet. Området utgjør ca. 692 daa inklusive sjøgrunn. Området avgrenses i nordøst mot den foreslåtte fredningsgrensen for Trondenes fort. (Trondenes fort fredes i egen fredningssak etter § 22a. Mot nordvest er grensen satt ved det naturlige landskapsrommet kulturminnene befinner seg i, mot sørvest følges grensen for Laugen landskapsvernområde, og mot sørøst går fredningas grense ute i sjøen. I sjø er grensen satt ca. 250 meter fra land.
- Interiører som var foreslått fredet er tatt ut av fredningen, siden disse er vurdert å ha mindre betydning for historien om Trondenes.
- Strukturelle endringer i måten Todt-/evakueringsleiren og krigsfangeleiren blir fredet og markert på kartet.
- Ny bestemmelse om forbud mot metallsøking innenfor det fredete område-, da det er viktig at løse kulturminner forblir i området bl.a. av hensyn til kilde- og kunnskapsverdiene de representerer.
- Detaljert reguleringsplan Trondenesveien nordre del ble vedtatt i Harstad kommunestyremøte den 28.01.2021, sak 21/7. Parkeringsplassen nord i området ligger innenfor §15-fredningen. Reguleringsplan for vei og den planlagte gang- og sykkelvei ligger innenfor områdefredningen

etter §19. Det lages egen bestemmelse for etablering av den planlagte gang- og sykkelveien og parkeringsplassen.

Følgende innspill og merknader er mottatt til ny høring og offentlig ettersyn med utvidet fredningsområde:

- 1) Kulturdepartementet (datert 30.3.2021)
- 2) Reidar Bertelsen, professor emeritus UiT (datert 6.4.2021)
- 3) Den norske kirke ved Trondenes menighet (datert 29.4.2021)
- 4) Statsforvalteren i Troms og Finnmark (datert 24.3.2021)
- 5) Stiftelsen Sør-Troms museum (datert 11.05.2021)
- 6) Forsvarsbygg (12.05.2021)

Den norske kirke, Trondenes menighet: Trondenes menighet mener det er viktig at den kristne kulturarven tas med i beskrivelsen og dokumentasjonen for det historiske Trondenes. For menigheten er det viktig at fredningen ikke hindrer eller begrenser menighetens bruk av kirka og området og ønsker at det tas med i fredningsbestemmelsene eller på annet sted i forslaget.

Til fredningsforslaget for de enkelte bygninger tilføyer Trondenes menighet at bygget fra midten av 1930-tallet mot minnesmerket, er skjemmende både for kirka og minnesmerket over de sovjetiske krigsfangene som ble begravet her. Det er etter deres oppfatning tvil om byggets historiske verdi i fortellingen om det historiske Trondenes.

I tillegg nevnes også at da gårdsdriften på prestegården ble nedlagt, ble driftsbygningen revet og miljøet som forpakterboligen, bygd i 1931, var en del av, ble borte. Det bør vurderes om den har en bevaringsverdi av betydning.

Fylkeskommunens kommentar: Den kristne kulturarven på Trondenes er viktig og bør vises i dokumentene. Innspill tas delvis til følge.

Kirka er allerede fredet og fredningen vil ikke være til hinder for kirkas bruk og bestemmelsene endres ikke da denne fredningen ikke omfatter kirken. Innspill tas ikke til følge.

Begge bygningene som menigheten mener det bør vurderes verneverdi av, er av Troms og Finnmark fylkeskommune å oppfatte som en viktig del av helheten i kulturmiljøet. Innspill tas ikke til følge.

Riksantikvarens kommentar: Riksantikvaren takker for innspillene. Riksantikvaren stiller seg bak alle kommentarer fra fylkeskommunen.

Menighetsrådet påpeker også at de ikke har tilstrekkelige midler til istandsetting og vedlikehold, og at de mener det bør komme støtte fra nasjonalt og fylkeskommunalt hold. Riksantikvaren vil til dette informere om at det er klare politiske signaler om et kommende bevaringsprogram for middelalderkirker i stein.

Statsforvalteren: Statsforvalteren spiller inn til høring 24.3.2021 at for Laugen landskapsvernområde gjelder en egen verneforskrift. Det vil si at for dette arealet vil det etter fredning av Historiske Trondenes, være to sett med fredningsforskrifter.

Fredningsbestemmelsene etter kulturminneloven bør derfor samordnes med de gjeldende vernebestemmelsene for landskapsvernområdet slik at de i minst mulig grad er motstridende. Videre bør ansvar og saksgang mellom forvaltningsmyndighetene for kulturvernområdet og naturvernområdet være tydelig. Særlig viktig er det dersom det skulle oppstå situasjoner der kulturvern hensyn og naturvern hensyn ikke er sammenfallende.

Statsforvalteren ser at det etter hvert kan være behov for en felles forvaltningsplan for området. Statsforvalteren mener det må tas med i vurderingen vedlikehold, drift og bruk av friluftsscenen og amfiet, som det i verneforskriften for landskapsvernområdet er tatt høyde for. Statsforvalteren nevner også at det er gitt dispensasjon til motorferdsel for riving av hytte og samtidig en flytebrygge og båtmotor.

Fylkeskommunens kommentar: Denne problemstillingen gjelder i større eller mindre grad i de fleste fredninger. I forvaltningen av fredningen av Historiske Trondenes og Laugen landskapsvernområdet skal disse regelverkene samordnes. Innspill tas til etterretning. Fylkeskommunen vil ta initiativet til en felles forvaltningsplan for hele området i samarbeid med Statsforvalteren. Gjennom dette arbeidet vil det legges til rette for samarbeid i forvaltningen av dette området og en felles rapporteringsmal for de aktørene som gjennomfører skjøtsel i området. Innspill tas til etterretning. Ei fredning vil ikke være til hinder for bruken av området som friluftsområde, slik det utøves i dag. Innspill tas til etterretning. Friluftsscenen ved Laugen vil kunne brukes, istandsettes og vedlikeholdes uten ytterligere føringer fra kulturminneforvaltningen. Dette vil omtales i fredningsvedtaket i kap. om «Følger av fredningen». Innspill tas til følge. Fredningen vil ikke få konsekvenser for rivetillatelse gitt for hytte i Sølvskjevågen og tas inn i fredningsvedtaket, se fredningsbestemmelsene. Innspill tas til følge.

Riksantikvarens kommentar: Riksantikvaren takker for nyttig innspill. I likhet med fylkeskommunen vil Riksantikvaren påpeke at denne problemstillingen gjelder i større eller mindre grad i de fleste fredninger. I forvaltningen av fredningen av Historiske Trondenes og Laugen landskapsvernområde vil disse regelverkene samordnes. Ved utarbeidelse av forvaltningsplan, som fylkeskommunen opplyser at de vil ta initiativ til, vil det legges til rette for samarbeid om forvaltningen av dette området.

Når det gjelder bruken av området som friluftsområde og hytte-saken stiller vi oss bak fylkeskommunens uttalelse. For spørsmålet om skjøtelsesplan og skjøtting av vegetasjon står det under «Vedlikehold» at «Skjøtsel av området bør skje i samråd med Statsforvalteren slik at ansvar og saksgang for forvaltning av fredningsområdet og landskapsvernområdet klargjøres.» Riksantikvaren anser dette som en del av det viktige, kommende samarbeidet mellom Statsforvalteren og fylkeskommunen i forvaltningen av Historiske Trondenes.

Når det gjelder kommentaren om «vedlikehold, drift og bruk av friluftsscenen og amfiet, som det i verneforskriften for landskapsvernområdet er tatt høyde for.» vil Riksantikvaren opplyse at fredninga ikke griper inn i eksisterende bruk. Vanlig vedlikehold er ikke søknadspliktig, men det må søkes om tillatelse for tiltak som går ut over vanlig vedlikehold. Vi mener dette dekkes av de generelle bestemmelsene i vedtaket.

Forsvarsbygg: Forsvarsbygg skriver i sitt innspill av at de ønsker at det i fremtiden skal være mulig å utbedre og utvikle Trondenesveien.

Fylkeskommunens kommentar: Deler av grunnen Trondenesveien går over er automatisk fredet og det er forbud mot inngrep. Utbedring og utvikling kan komme i konflikt med kulturminneloven, jfr. klm §§ 3 og 4. Det må i så fall søkes om dispensasjon etter kml § 8 før tiltak kan settes i verk i dette området. Tiltak i øvrige områder vil bare kunne gjøres etter godkjenning fra kulturminnemyndigheten, se fredningsbestemmelsene. Innspill tas delvis til følge.

Riksantikvarens kommentar: Riksantikvaren takker for innspill, og stiller seg bak fylkeskommunens svar.

Kulturdepartementet: Kulturdepartementet har i brev av 30.mars 2021 merknad til det sovjetiske krigsminnesmerket ved den tidligere krigsgravplassen. Krigsminnesmerket er vernet etter gravplassloven §23a og forskrift om krigsgraver, og vedlikeholdes for departementets regning.

Staten v/Kulturdepartementet har påtatt seg det fulle ansvaret for de sovjetiske krigsgravene i Norge og visse sovjetiske krigsminnesmerker, inkludert dette. Vedlikeholdsansvaret er tillagt Harstad kirkelige fellelråd, som mottar faste, årlige tilskudd fra departementet til dette formålet. Ansvaret omfatter beplantning og alminnelig vedlikehold av steinutstyr, og innebærer også plikt til å varsle departementet ved behov for mer omfattende vedlikehold.

Fylkeskommunens kommentar: Krigsminnesmerket vil være fredet både etter gravplassloven §23a og kulturminneloven §15. Punktet om vedlikehold, fredning og forskrifter er relevante opplysninger for krigsminnesmerket og tas med i fredningsvedtaket om tilstand og økonomiske konsekvenser av fredningen. Innspill tas til følge.

Riksantikvarens kommentar: Riksantikvaren takker for innspillet, den innkomne informasjonen fra departementet er nå hentet inn i fredningssaken.

Reidar Bertelsen, professor emeritus, Universitetet i Tromsø; Reidar Bertelsen foreslår i brev av 6.april 2021 å endre punkt i begrunnelsen for fredningen «Kirkas rolle som maktfaktor er utvilsom, og som verdens nordligste steinkirke fra middelalderen har den også hatt ei sentral rolle som kulturell grensefestning mot nord og øst» til følgende punkter:

- Steinkirka er den best bevarte av de nordnorske steinkirkene fra mellomalderen.
- Dette er det nordligste kirkebygget av stein fra mellomalderen (se vedlagte kart fra Markus Hiekkänen)
- Bygninga har vært under oppføring over en eksepsjonelt lang periode og den er et av ytterst få byggeprosjekt som blei fullført av erkebispesetet i seinmellomalderen.
- I seinmellomalderen var Trondenes kannikgjeld av de mest inntektsgivende prestegjeld i erkebispedømmet og dette gjenspeiles i den uvanlig rike kirkekunsten fra slutten av mellomalderen som var gitt til denne kirka.

Bislaget, som sees på fotografiet (s.11 i dokumentasjonsvedlegget) blei bygd i 1983/84. Det foranlediget utgravning hvor det blei konstatert husrester som ga datering til ca. 200 BC.

B) Gårdshaugen/boplasshaugen, ID 68483, er vanskelig å avgrense. Den må i alle fall ha dekket den indre kirkegården foran vestfronten og inntil midten av kirkeskipet. Dette er av betydning for forskningspotensialet i kulturminnet og Bertelsen anbefaler at det nevnes slik at også vernemyndigheten er klar over det og ikke tillater inngrep som er begrunnet av bygningsvern dersom det kan skade de gjenværende rester av kulturlag.

C) I fjæra sørøst for den sovjetiske gravplassen er det synlige steinvorrer som Bertelsen antar er rester av støer. Ei stø er i seg selv vanskelig å datere, men dette stedet er den mest nærliggende landinga til Trondenesgården og muligheten for at støer her har hengt sammen med naust i hele gårdens historie er klar. Bertelsen foreslår derfor at fjæra mellom knausen kirka står på og naustet ID 213252-3 tas med i fredningsforslaget.

Fylkeskommunens kommentar:

A) Opplysninger om kirkas rolle og betydning er viktig. Det samme gjelder opplysninger om grunn, jfr. Fredningsdokumentasjon og fredningsvedtak. Merknader tas delvis til følge.

B) Området Bertelsen mener bør gå inn i det automatisk fredete området som mulig gårdshaug er vi oppmerksom på og kan på senere tidspunkt tas med som del av det automatisk freda kulturminnet. Ved eventuelle tiltak i området vil Norges arktiske universitetsmuseum og NIKU samarbeide. Merknaden tas til etterretning.

C) Rester av støer og vorrer Bertelsen viser til er kulturhistorisk interessante og blir derfor tatt med som en § 15-fredning. Merknaden tas til følge.

Riksantikvarens kommentar: Riksantikvaren takker for nyttige innspill. Fylkeskommunen har hentet inn deler av informasjonen i fredningssaken og slik tatt deler av innspillet om kirken og Stiftsgården inn i fredningssaken.

Når det gjelder avgrensning av gårdshaugen stiller Riksantikvaren seg bak fylkeskommunens kommentar.

Når det gjelder forslaget om å inkludere rester av støer og vorrer mellom kirken og nauset har Riksantikvaren deltatt i diskusjonen om dette. Vi har sammen med fylkeskommunen vurdert objektene på stedet og er enige i vurderingen om at det er sannsynlig at disse kan knyttes til gårdens historie og ankomst fra sjøen. Riksantikvaren støtter forslaget om at dette området inkluderes i fredningens omfang jf. kml § 15 på bakgrunn av sin verdi som kulturminne i seg selv, og som del av den rike historien på Trondenes.

Stiftelsen Sør-Troms museum: Stiftelsen har ansvar for tre separate skjøtelsprosjekter innenfor det foreslått fredete området. De ønsker å få en mer permanent ordning, med mer forutsigbarhet. De har to konkrete ønsker:

- 1) At Fylkeskommunen og Statsforvalteren tar initiativ til utarbeidelse av en revidert og utvidet skjøtelsplan for hele det området som skal ivaretas, inkludert krigsfangeleiren og helst også områdene rundt og mellom kirka, krigsfangeleiren og museet. De ønsker at også andre aktører i området (primært kirka) involveres i dette.
- 2) En «finansieringspakke» som omfatter alle skjøtelsiltakene, knyttes til den samlede skjøtelsplanen, og budsjetteres og rapporteres på i samlet form.

I tillegg har stiftelsen Sør-Troms museum merknad til fredningsbestemmelser i området ved «museumskaia» og steinbruddet. Etter avtale med fylkeskommunen er steinbruddet fylt igjen av museet og det er laget en avtrapping for sikkerhet for publikum. Museet mener det er liten hensikt å frede dette området og at markeringen av det foreslåtte fredete område bør endres.

Fylkeskommunens kommentar: Fylkeskommunen vil ta initiativ til, og utarbeide en helhetlig skjøtelsplan for hele fredningsområdet, inklusivt landskapsvernområdet rundt Laugen, i samarbeid med Statsforvalteren. Samarbeid og dialog med kirka vil her være naturlig. Merknaden tas til etterretning.

Finansiering av skjøtsel ligger ikke innenfor fredningsarbeidets rammer. Vi vil gjennom en helhetlig skjøtelsplan for området forsøke å finne felles rapportmal med Statsforvalteren slik at det for ettertid kan rapporteres i ett og samme dokument. Merknaden tas til etterretning.

Inkludering av steinbruddet ved museumskaia i områdefredningen synliggjør omfang av inngrep i forbindelse med etablering av kai under andre verdenskrig selv om det i dag er tildekket av jordmasser. På bakgrunn av dette opprettholder vi grensen for områdefredningen her, også for å kunne ha innflytelse på eventuelle fremtidige inngrep i dette området. Merknad tas ikke til følge.

Riksantikvarens kommentar: Riksantikvaren takker for innspill. Når det gjelder skjøtsel har fylkeskommunen svart at de vil ta initiativ til, og utarbeide en helhetlig skjøtelsesplan/forvaltningsplan for hele fredningsområdet, inklusivt landskapsvernområdet rundt Laugen, i samarbeid med Statsforvalteren.

Når det gjelder fredningsomfanget ved museumskaia er vi enig med fylkeskommunen i at området synliggjør omfang av inngrep i forbindelse med etablering av kai under andre verdenskrig, og stiller oss bak fylkeskommunens vurdering.

Til spørsmålet om økonomi viser vi til fylkeskommunens svar.

Riksantikvaren vil også legge til enkelte endringer som har skjedd i løpet av saksgangen:

Statens Vegvesens innspill til varsel om oppstart av fredningssak, 9.12.2011

Til varsel om oppstart av fredningssak, 9.12.2011, kom Statens vegvesen med følgende innspill: «Statens vegvesen ba i brev av 01.02.2012 om at fredningsområdets avgrensning langs fylkesveg 6 (nytt nr. FV7746) blir endret slik at det sikres areal til framtidig vedlikehold og opprusting.» Fylkeskommunen svarte da:

«Det foregår for tiden et reguleringsarbeid i tilknytning til fylkesvegen som går gjennom fredningsområdet. Hensikten med områdefredningen skal ikke stå i motsetning til vegvesenets ønske om vegutbedring. Dersom godkjent reguleringsplan for veg foreligger før fredningsforslaget ferdigstilles, vil fredningsgrenser endres for å gi rom for veien. Dersom godkjent reguleringsplan ikke foreligger før fredningsforslaget ferdigstilles, vil dispensasjon tilrådes under forutsetning at kulturminnevernets interesser tas hensyn til i planen.»

Planen, Reguleringsplanplan id 707, Fv 7746 (Fv 6), Trondenesveien nordre del, ble vedtatt i Harstad kommunestyre 28.01.2021. I stedet for at fredningsgrensene ble endret for å gi rom for veien, har reguleringsplanen blitt innarbeidet i fredningsbestemmelsene, nr. 10:

«10. Det tillates å anlegge gang- og sykkelvei og parkeringsplass i fredningsområdet i henhold til reguleringsplan nr 707 av 28.01.2021. Tiltaket skal på forhånd godkjennes av Troms- og Finnmark fylkeskommune.»

Fylkeskommunen og Riksantikvaren har utvidet §19-området, nettopp for å sikre sammenhengen i området. Det er derfor ikke ønskelig å ta ut denne reguleringsplanen av fredningens omfang. Vi anser likevel at fredningen legger til rette for den planlagte opprustningen.

Nytt varsel om utvidelse av fredningsgrenser 18.3.2015

I oppstartsvarselet ble fredningsgrensen mot øst og nordvest satt i fjæresonen. 18.3.2015 ble det sendt ut nytt varsel om utvidelse av fredningsgrenser. Her skrev fylkeskommunen at: «For å sikre de kulturminneverdiene som ligger på sjøbunnen i disse områdene og for å sikre kulturmiljøet på land mot påvirkning fra eventuelle installasjoner i sjø, skulle fredningsgrensen etter kml § 19 også omfatte sjøarealer.»

Riksantikvaren vil opplyse om at fylkeskommunen og Riksantikvaren i det videre arbeidet med saken gikk bort fra at § 19- fredningen skulle sikre kulturminneverdiene på sjøbunnen. § 19 kan ikke brukes for å sikre objekter i seg selv, men for å «bevare virkningen av kulturminnet i

miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det». Vi er ved fredningsvedtakets dato heller ikke kjent med at det ligger kulturminner ute på sjøbunnen.

Kommunestyrebehandling 30.9.2021

I henhold til kulturminneloven § 22 nr. 3 skal forslag om fredning legges frem for kommunestyret før vedtak om fredning fattes. Fredningsforslaget og innkomne uttalelser ble oversendt kommunen i brev av 25.7.2021. Kommunestyret behandlet saken i møte 30.9.2021.

Kommunestyret uttalte:

«Kommunedirektørens tilråding: Kommunestyret vedtar forslag til fredning av Historiske Trondenes.»

Riksantikvaren tar dette til etterretning.

Riksantikvaren har nå behandlet innkomne merknader, og takker for alle innspill i saken. Riksantikvaren fatter med dette vedtak om fredning av Historiske Trondenes.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5

Vennlig hilsen

Hanna Geiran

riksantikvar

Turid Kolstadløkken
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:

5

- Fredningsdokumentasjon Trondenes
- Vedlegg I til fredningsdokumentasjon, krigsfangeleir
- Vedlegg II til fredningsdokumentasjon, Todtleir og evakueringsleir
- Å eie et fredet hus
- Dispensasjonsveileder

Kopi til: Fortidsminneforeningen, Dronningens gate 11, 0152 OSLO/ Professor Reidar Bertelsen, Universitetet i Tromsø - Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Postboks 6050Langnes, 9037 TROMSØ/ Kystverket Troms og Finnmark, Postboks 1502, 6025 ÅLESUND/ Statens vegvesen, Postboks 1010 Nordre Ål, 2605 LILLEHAMMER/ Statens vegvesen - Region nord, Postboks 1403, 8002 BODØ/ Kulturdepartementet, Postboks 8030 Dep, 0030 OSLO/ Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO/ Nærings- og fiskeridepartementet, Postboks 8090 Dep, 0032 OSLO/ Fiskeridirektoratet - Region Nord, Postboks 185 Sentrum, 5804 BERGEN/ Statsforvalteren i Troms og Finnmark, Postboks 700, 9815 VADSØ/ Harstad historielag, c/o Einar LockertValmuebakken 23, 9404 HARSTAD

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Forsvarsbygg		Postboks 405 Sentrum	0103 OSLO
Harstad Havn KF		Postboks 1000	9479 HARSTAD
Harstad kirkelige fellesråd		Storgata 5	9405 HARSTAD
Harstad kommune		Postboks 1000	9479 HARSTAD
Opplysningsvesenets fond		Postboks 535 Sentrum	0105 OSLO
Stiftelsen Sør-Troms museum		Trondenesveien 122	9404 HARSTAD
Troms og Finnmark fylkeskommune - Romssa ja Finnmarkku fylkkagjelda		Postboks 701Fylkeshuset	9800 VADSØ
Trondenes historiske senter		Trondenesveien 122	9404 HARSTAD
Trondenes menighetsråd		Storgata 5	9488 HARSTAD
Trondenes sokn		Postboks 863	9488 HARSTAD
Forsvarsmuseet		Postboks 1550 Sentrum	0015 OSLO